

Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (kolmas koda)

10. märts 2022*

Eelotsusetaotlus – Euroopa Liidu õiguse põhimõtted – Esimus – Vahetu õigusmõju – Lojalne koostöö – ELL artikli 4 lõige 3 – ELTL artikkel 63 – Eelotsusest tulenevad liikmesriigi kohustused – Euroopa Kohtu eelotsuses antud liidu õigusnormi tõlgendus – Kohustus tagada liidu õiguse täiemahuline toime – Liikmesriigi kohtu kohustus jätta kohaldamata liikmesriigi õigusnorm, mis on vastuolus liidu õigusega, nagu seda on tõlgendanud Euroopa Kohus – Kohtus vaidlustamata jätmise tõttu lõplikuks muutunud haldusotsus – Võrdväarsuse ja tõhususe põhimõte – Liikmesriigi vastutus

Kohtuasjas C-177/20,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Győri Közigazgatási és Munkaügyi Bírósági (Győri haldus- ja töökohus, Ungari) 6. märtsi 2020. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 7. aprillil 2020, menetluses

„Grossmania“ Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Kft.

versus

VAS Megyei Kormányhivatal,

EUROOPA KOHUS (kolmas koda),

koosseisus: teise koja president A. Prechal (ettekandja) kolmanda koja presidendi ülesannetes, kohtunikud J. Passer, F. Biltgen, L. S. Rossi ja N. Wahl,

kohtujurist: E. Tanchev,

kohtusekretär: ametnik M. Krausenböck,

arvestades kirjalikku menetlust ja 2. juuni 2021. aasta kohtuistungil esitatut,

arvestades seisukohti, mille esitasid:

- „Grossmania“ Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Kft., esindaja: *ügyvéd* T. Szendrő-Németh,
- Ungari valitsus, esindaja: M. Z. Fehér,

* Kohtumenetluse keel: ungari.

- Saksamaa valitsus, esindajad: J. Möller ja R. Kanitz,
- Hispaania valitsus, esindaja: J. Rodríguez de la Rúa Puig,
- Euroopa Komisjon, esindajad: F. Erlbacher, L. Malferrari ja L. Havas,

olles 16. septembri 2021. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlus käsitleb ELTL artikli 267 tõlgendamist.
- 2 Taotlus on esitatud kohtuvaidluses, mille pooled on „Grossmania“ Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Kft. (edaspidi „Grossmania“) ja Vas Megyei Kormányhivatal (Vasi komitaadi kohalik omavalitsus, Ungari) ning mille ese on sellise otsuse õiguspärasus, millega jäeti rahuldamata taotlus kanda uuesti kinnistusraamatusse kasutusvaldus, mis on seadusest tulenevalt lõpetatud ja sellest registrist kustutatud.

Õiguslik raamistik

Liidu õigus

- 3 Akti Tšehhi Vabariigi, Eesti Vabariigi, Küprose Vabariigi, Läti Vabariigi, Leedu Vabariigi, Ungari Vabariigi, Malta Vabariigi, Poola Vabariigi, Sloveenia Vabariigi ja Slovaki Vabariigi ühinemistingimuste ja Euroopa Liidu aluslepingutesse tehtavate muudatuste kohta (ELT 2003, L 236, lk 33) X lisa kannab pealkirja „Artiklis 24 osutatud nimekiri: Ungari“. Selle lisa 3. peatüki „Kapitali vaba liikumine“ punktis 2 on sätestatud järgmist:

„Olenemata Euroopa Liidu aluslepingute järgsetest kohustustest võib Ungari seitsme aasta jooksul alates ühinemiskuupäevast jätta kehtima keelud, mis on käesoleva akti allakirjutamise ajaks kehtestatud tema õigusaktidega põllumajandusmaa omandamise suhtes füüsiliste isikute poolt, kes ei ole Ungari residendid ega kodanikud, ja juriidiliste isikute poolt. Ühelgi juhul ei või liikmesriikide kodanikke ega teise liikmesriigi seaduste alusel asutatud juriidilisi isikuid kohelda põllumajandusmaa omandamise osas vähem soodsalt kui ühinemislepingule allakirjutamise kuupäeval. [...]

Teise liikmesriigi kodanike suhtes, kes soovivad alustada tegevust talupidajana ja kes on vähemalt kolme järjestikuse aasta jooksul Ungaris seaduslikult elanud ja talupidamisega tegelenud, ei kehti eelmise lõigu sätted ega muud eeskirjad ja menetlused kui need, mis kehtivad Ungari kodanike suhtes.

[...]

Kui on piisavalt tõendusmaterjali, et üleminekuperioodi lõppedes on Ungari põllumajandusmaaturul tõsisemid häireid või nende oht, teeb komisjon Ungari taotlusel otsuse üleminekuperioodi pikendamise kohta kuni kolme aasta võrra.“

- 4 Komisjoni 20. detsembri 2010. aasta otsusega 2010/792/EL, millega pikendatakse üleminekuperioodi seoses põllumajandusmaa omandamisega Ungaris (ELT 2010, L 336, lk 60), pikendati eelmises punktis nimetatud ühinemisakti X lisa 3. peatüki punktis 2 osutatud üleminekuperioodi kuni 30. aprillini 2014.

Ungari õigus

- 5 1987. aasta I seaduse maa kohta (a földről szóló 1987. évi I. törvény; edaspidi „maaseadus“) § 38 lõige 1 nägi ette, et Ungari kodakondsuseta füüsilised isikud või Ungari kodanikud, kelle alaline elukoht on väljaspool Ungarit, samuti juriidilised isikud, kelle asukoht on väljaspool Ungarit või kelle asukoht on küll Ungaris, kuid kelle aktsia- või osakapital kuulub väljaspool Ungarit elavatele füüsilistele isikutele või väljaspool Ungarit asuvatele juriidilistele isikutele, saavad omandada maatulundusmaad ostu, vahetuse või kinke teel ainult rahandusministri eelneval loal.
- 6 Valitsuse 27. detsembri 1991. aasta määruse 171/1991, mis jõustus 1. jaanuaril 1992, artikli 1 lõikes 5 välistati isikutel, kellel ei ole Ungari kodakondsust, välja arvatud alalise elamisloaga isikud ja pagulaseks tunnustatud isikud, võimalus omandada maatulundusmaad.
- 7 1994. aasta LV seaduses maatulundusmaa kohta (a termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény; edaspidi „1994. aasta seadus maatulundusmaa kohta“) jäeti omandamiskeeld jösse, laiendades seda ka juriidilistele isikutele, olenemata sellest, kas nende asukoht on Ungaris või mitte.
- 8 Selleks et välistada ka maatulundusmaale lepingu alusel kasutusvalduse seadmine Ungari kodakondsuseta isikute või juriidilistele isikute kasuks, tehti 2001. aasta CXVII seadusega 1994. aasta LV seaduse maatulundusmaa kohta muutmiseks (a termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény módosításáról szóló 2001. évi CXVII. törvény) nimetatud seadusse muudatused, mis jõustusid 1. jaanuaril 2002. Pärast neid muudatusi oli 1994. aasta maatulundusmaa seaduse § 11 lõikes 1 sätestatud, et „[l]epingu alusel kasutusvalduse või kasutusõiguse seadmisel tuleb kohaldada II peatüki sätteid, mis käsitlevad omandamispiiranguid. [...]“
- 9 Seejärel muudeti 1994. aasta maatulundusmaa seaduse § 11 lõiget 1 2012. aasta CCXIII seadusega teatavate põllumajanduse valdkonna seaduste muutmise kohta (egyres agrár tárgyú törvények módosításáról szóló 2012. évi CCXIII. törvény). Selle muudatuse tagajärjel kehtima hakanud uues redaktsioonis, mis jõustus 1. jaanuaril 2013, oli § 11 lõikes 1 sätestatud, et „[l]epingu alusel seatud kasutusvaldus on tühine, välja arvatud juhul, kui see on seatud lähisugulase kasuks“. 2012. aasta CCXIII seadusega lisati 1994. aasta seadusesse uue sättena ka § 91 lõige 1, mille kohaselt „[k]õik 1. jaanuari 2013. aasta seisuga kehtivad kasutusvaldused, mis on seatud kas tähtajatult või tähtjaks, mis lõpeb pärast 30. detsembril 2032, lepingu alusel, mille pooled ei ole lähisugulased, lõpevad seadusest tulenevalt 1. jaanuaril 2033“.
- 10 2013. aasta CXXII seadus põllumajandus- ja metsamaa müügi kohta (a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény; edaspidi „2013. aasta põllumajandusmaa seadus“) võeti vastu 21. juunil 2013 ning see jõustus 15. detsembril 2013.
- 11 2013. aasta põllumajandusmaa seaduse § 37 lõike 1 kohaselt jäi kehtima norm, mille kohaselt on sellisele maale lepingu alusel seatud kasutusvaldus või kasutusõigus tühine, välja arvatud juhul, kui see on seatud lähisugulase kasuks.

12 2013. aasta CCXII seadus, millega kehtestatakse 2013. aasta CXXII seaduse põllumajandus- ja metsamaa müügi kohta teatavad üleminekusätted ja -meetmed (a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvénnyel összefüggő egyes rendelkezésekről és átmeneti szabályokról szóló 2013. évi CCXII. törvény; edaspidi „2013. aasta üleminekumeetmete seadus“) võeti vastu 12. detsembril 2013 ning see jõustus 15. detsembril 2013.

13 Selle seaduse § 108 lõikes 1, millega tunnistati 1994. aasta seaduse maatulundusmaa kohta § 91 lõige 1 kehtetuks, on sätestatud järgmist:

„Kõik 30. aprilli 2014. aasta seisuga kehtivad kasutusvaldused või kasutusõigused, mis on lepingu alusel seatud isikute vahel, kes ei ole lähisugulased, tähtajatult või tähtajaliselt pärast 30. aprilli 2014 saabuva tähtajaga, lõpevad seadusest tulenevalt 1. mail 2014.“

14 Pärast 6. märtsi 2018. aasta kohtuotsuse SEGRO ja Horváth (C-52/16 ja C-113/16, EU:C:2018:157) kuulutamist muudeti 2013. aasta üleminekumeetmete seaduse § 108, lisades alates 11. jaanuarist 2019 kaks uut lõiget 4 ja 5, mis olid sõnastatud järgmiselt:

„4. Kui lõike 1 alusel kohtuotsuse täitmiseks on vaja taastada õigus, kuid selle esmakordse registreerimise ajal kehtinud õigusnormide kohaselt ei olnud seda õigust võimalik vormilise või sisulise vea tõttu registrisse kanda, teatab kinnistusraamatu pidamise eest vastutav haldusasutus sellest prokuratuurile ning peatab menetluse kuni selle alusel algatatud kohtumenetluse lõpuni.

5. Viga lõike 4 tähenduses on asjaolu, et:

a) kasutusõiguse omanik on juriidiline isik;

b) kasutusvaldus või kasutusõigus on kantud kinnistusraamatusse pärast 31. detsembril 2001 omaniku nimele, kes on juriidiline isik või füüsiline isik, kes ei ole Ungari kodanik;

c) kui on esitatud kasutusvalduse või kasutusõiguse registreerimise taotlus, on õiguse omandamiseks vastavalt sel ajal kehtinud õigusnormidele nõutav mõne muu asutuse väljastatud tõend või luba ja asjaomane isik ei ole seda esitanud.“

15 1997. aasta CXLI seaduse kinnistusraamatu kohta (ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. Törvény; edaspidi „kinnistusraamatuseadus“) §-s 94 on sätestatud järgmist:

„1. [2013. aasta üleminekumeetmete seaduse] § 108 lõike 1 alusel lõpetatud kasutusvalduste ja kasutusõiguste kinnistusraamatust kustutamiseks (edaspidi koos käesolevas paragrahvis „kasutusvaldus“) peab füüsiline isik, kellele kasutusvaldus kuulub, hiljemalt 31. oktoobril 2014 saadetud hoiatusel, mille kinnistusraamatut pidav asutus saadab hiljemalt 15 päeva jooksul alates kuupäevast, mil hoiatus on kätte toimetatud, esitama sellekohase avalduse. Kui avaldust tähtjaks ei esitata, ei rahuldata pärast 31. detsembril 2014 kinnitamistaotlusi.

[...]

3. Kui avaldusest ei selgu sugulussidet või kui avaldus jäetakse tähtjaks esitamata, kustutab kinnistusraamatut pidav asutus omal algatusel kasutusvalduse kinnistusraamatust kuue kuu jooksul pärast avalduse esitamiseks antud tähtaja möödumist ja hiljemalt 31. juulil 2015.

[...]

5. Maa-amet kustutab hiljemalt 31. detsembril 2014 omal algatusel kinnistusraamatust kasutusvaldused, mis olid registreeritud juriidiliste isikute või juriidilise isiku õigusteta üksuste nimele, kellel on võime omandada registrisse kantavaid õigusi, ja mis kaotati [2013. aasta üleminekumeetmete seaduse] § 108 lõikega 1.“

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimus

- 16 Äriühingule Grossmania, mille asukoht on Ungaris, kuid mille osanikud on teiste liikmesriikide kodanikest füüsilised isikud, kuulusid kasutusvaldused, mille ta oli omandanud Jánosházás ja Dukas (Ungari) asuvatele põllumajanduslikele maatükkidele.
- 17 Pärast 2013. aasta üleminekumeetmete seaduse § 108 lõike 1 alusel nende kasutusvalduste automaatset lõppemist 1. mail 2014 kustutas pädev asutus need kinnistusraamatuseaduse § 94 lõike 5 alusel kinnistusraamatust. Grossmania selle kustutamise peale hagi ei esitanud.
- 18 Kuna Euroopa Kohus on 6. märtsi 2018. aasta kohtuotsuses SEGRO ja Horváth (C-52/16 ja C-113/16, EU:C:2018:157) otsustanud, et ELTL artikliga 63 on vastuolus sellised riigisisised õigusnormid, mille kohaselt põllumajandusmaale varem seatud kasutusvaldused, mille omanikud ei ole maaomaniku lähisugulased, lõpevad automaatselt ning need kustutatakse seetõttu kinnistusraamatust, esitas Grossmania 10. mail 2019 Vas Megyei Kormányhivatal Celldömölki Járási Hivatalale (Vasi komitaadi kohaliku omavalitsuse Celldömölki kohalik asutus, Ungari) taotluse tema kasutusvalduste uuesti registrisse kandmiseks.
- 19 See asutus tunnistas 17. mai 2019. aasta otsusega selle taotluse vastuvõetamatuks, tuginedes üleminekumeetmete seaduse § 108 lõikele 1 ja 2013. aasta põllumajandusmaa seaduse § 37 lõikele 1.
- 20 Grossmania esitas selle otsuse peale vaide, mille Vasi komitaadi kohalik omavalitsus jättis 5. augusti 2019. aasta otsusega muutmata põhjendusel, et 2013. aasta üleminekumeetmete seaduse § 108 lõige 1 ja 2013. aasta põllumajandusmaa seaduse § 37 lõige 1 on endiselt jõus ja takistavad taotletud uuesti registrisse kandmist. 6. märtsi 2018. aasta kohtuotsusest SEGRO ja Horváth (C-52/16 ja C-113/16, EU:C:2018:157) tuleneva argumendi kohta märkis omavalitsus, et see on kohaldatav üksnes erijuhtudele, mille kohta see kohtuotsus tehti. Seoses 21. mai 2019. aasta kohtuotsusega komisjon *vs.* Ungari (kasutusvaldus põllumajandusmaale) (C-235/17, EU:C:2019:432), mis tehti liikmesriigi kohustuste rikkumise hagi kohta seoses samade riigisiseste õigusnormidega, rõhutas nimetatud omavalitsus, et see on asjakohane hüvitiste valdkonnas, kuid mitte seoses varem registrist kustutatud kasutusvalduste uuesti registrisse kandmisega.
- 21 Grossmania esitas 5. augusti 2019. aasta otsuse peale kaebuse eelotsusetaotluse esitanud kohtule, Győri Közigazgatási és Munkaügyi Bíróságnak (Győri haldus- ja töökohus, Ungari).
- 22 See kohus märgib kõigepealt, et põhikohtuasja asjaolude asetleidmise ajal ei olnud liikmesriigi õiguses ühtegi sätet, mille alusel Grossmania oleks võinud saada hüvitist kahju eest, mis tuleneb tema kasutusvalduste seadusest tulenevalt lõppemisest ja kustutamisest.
- 23 Alkotmánybíróság (Ungari konstitutsioonikohus) on 21. juuli 2015. aasta kohtuotsuses esiteks küll tuvastanud, et on rikutud Ungari põhiseadust (Magyarország Alaptörvénye), kuivõrd riigi seadusandja ei olnud seoses 2013. aasta üleminekumeetmete seaduse § 108 alusel kaotatud kasutusvalduste ja kasutusõigustega vastu võtnud sätteid, mille alusel oleks võinud saada hüvitist

erakorralise rahalise kahju hüvitamiseks, mille põhjustas nende õiguste kustutamine ning mida ei saanud hüvitada lepingupoolte vahelise kokkuleppe alusel, ning teiseks kutsunud riigi seadusandjat üles seda lünka hiljemalt 1. detsembriks 2015 heastama. Põhikohtuasja asjaolude asetleidmise ajal ei olnud siiski sel eesmärgil võetud ühtegi meetet.

- 24 Eelotsusetaotluse esitanud kohus täpsustab seejärel, et kuna Grossmanial ei olnud võimalik hüvitist saada, ei olnud tal muud võimalust, kui taotleda oma kasutusvalduste uuesti registreerimist. Selles kontekstis on eelotsusetaotluse esitanud kohtul tekkinud küsimus, millises ulatuses on eelotsusetaotluse kohta tehtud Euroopa Kohtu otsused siduvad.
- 25 Sellega seoses meenutab ta, et Euroopa Kohtu praktika kohaselt ei ole viimases astmes asja menetleval liikmesriigi kohtul ELTL artikli 267 alusel varem antud Euroopa Kohtu tõlgenduse siduvuse tõttu kohustust esitada eelotsusetaotlust juhul, kui tõstatatud küsimus on sisuliselt identne küsimusega, mille kohta on juba tehtud eelotsusetaotlus samalaadses asjas või on olemas Euroopa Kohtu väljakujunenud praktika, mis lahendaks kõnealuse õigusküsimuse olenemata sellest, milline on menetlus, mis selle kohtupraktika kujunemiseni viis, isegi kui vaidlusalused küsimused ei ole identsed. Ta märgib samuti, et Euroopa Kohtu antud tõlgendusel on *ex tunc* mõju selles mõttes, et liikmesriigi kohus saab ja peab selliselt tõlgendatud õigusnormi kohaldama isegi õigussuhetele, mis tekkisid ja loodi enne tõlgendamistaotluse kohta tehtud otsust.
- 26 Eelotsusetaotluse esitanud kohtu arvates selgub aga 6. märtsi 2018. aasta kohtuotsusest SEGRO ja Horváth (C-52/16 ja C-113/16, EU:C:2018:157) selgelt, et 2013. aasta üleminekumeetmete seaduse § 108 lõige 1, mille alusel põhikohtuasjas käsitletav otsus vastu võeti, on liidu õigusega vastuolus ja selline järeldus kehtib ka põhikohtuasjas.
- 27 See kohus märgib siiski, et erinevalt olukordadest, mille kohta tehti 6. märtsi 2018. aasta kohtuotsus SEGRO ja Horváth (C-52/16 ja C-113/16, EU:C:2018:157), ei vaidlustanud Grossmania oma kasutusvalduste kustutamist kohtus. Tal tekib seega küsimus, kas nimetatud kohtuotsusest tulenevad juhised võivad olla kohaldatavad põhikohtuasjas, ja eelkõige, kas ta võib jätta 2013. aasta üleminekumeetmete seaduse § 108 lõike 1 kohaldamata, kuna see on vastuolus liidu õigusega, ja kohustada põhikohtuasja kostjat Grossmania kasutusvaldused uuesti registreerima, arvestades lisaks sellele, et vahepeal on jõustunud nimetatud § 108 lõiked 4 ja 5.
- 28 Neil asjaoludel otsustas Győri Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság (Győri haldus- ja töökohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmine eelotsuse küsimus:

„Kas [ELTL] artiklit 267 tuleb tõlgendada nii, et kui [Euroopa Kohus] on eelotsusemenetluses tehtud otsuses tuvastanud, et liikmesriigi õigusnorm on liidu õigusega vastuolus, ei või seda liikmesriigi õigusnormi kohaldada ka hilisemates liikmesriigi haldus- või kohtumenetlustes sõltumata asjaolust, et hilisema menetluse asjaolud ei ole varasema eelotsusemenetluse asjaoludega täielikult identsed?“

Eelotsuse küsimuse analüüs

- 29 Kõigepealt väärib kordamist, et Euroopa Kohtu väljakujunenud praktika kohaselt on ELTL artikliga 267 kehtestatud liikmesriikide kohtute ja Euroopa Kohtu vahelises koostöömenetluses Euroopa Kohtu ülesanne anda liikmesriigi kohtule tarvilik vastus, mis võimaldaks viimasel tema

menetluses oleva kohtuasja lahendada. Seda arvestades peab Euroopa Kohus talle esitatud küsimused vajaduse korral ümber sõnastama (26. oktoobri 2021. aasta kohtuotsus PL Holdings, C-109/20, EU:C:2021:875, punkt 34 ja seal viidatud kohtupraktika).

- 30 Seoses sellega nähtub eelotsusetaotlusest esiteks, et eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimus, mis puudutab seda, kas ta on kohustatud jätma kohaldamata riigisisised õigusnormid, mis tema hinnangul on liidu õigusega vastuolus, nagu Euroopa Kohus seda on tõlgendanud eelotsuses, mis käesoleval juhul on 6. märtsi 2018. aasta kohtuotsus SEGRO ja Horváth (C-52/16 ja C-113/16, EU:C:2018:157) ELTL artikli 63 kohta, kuulub sellise kohtuvaidluse konteksti, mille esemeks on küll sellise otsuse tühistamise nõue, millega keelduti uuesti kandmast registrisse kasutusvaldusi, mis on seadusest tulenevalt lõppenud ja kustutatud kinnistusraamatust samade õigusnormide alusel kui need, mille üle oli vaidlus nimetatud kohtuotsuse aluseks olnud kohtuasjades, eristub aga neist kohtuasjadest selle poolest, et erinevalt neis käsitletavatest isikutest ei vaidlustanud põhikohtuasja kaebaja oma kasutusvalduste kustutamist selleks ette nähtud tähtaja jooksul kohtus.
- 31 Teiseks soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas juhul, kui Ungari õiguses puudub õiguslik alus, mis võimaldaks anda Grossmaniale hüvitist kahju eest, mis tuleneb tema kasutusvalduste seaduse alusel lõppemisest ja nende kustutamisest, võib ta kohustada põhikohtuasja kostjat vastavalt selle äriühingu sellekohasele nõudele nimetatud õigused uuesti registreerima.
- 32 Neil asjaoludel tuleb eelotsusetaotluse esitanud kohtu küsimust mõista nii, et sellega soovitakse teada, kas liidu õigust, eelkõige ELTL artiklit 267 tuleb tõlgendada nii, et liikmesriigi kohus, kellele on esitatud kaebus otsuse peale, millega jäeti rahuldamata taotlus kanda uuesti registrisse kasutusvaldused, mis on seadusest tulenevalt lõppenud ja mis kustutati kinnistusraamatust selliste riigisiseste õigusnormide alusel, mis on vastuolus ELTL artikliga 63, nagu Euroopa Kohus on seda tõlgendanud eelotsuses, on kohustatud esiteks jätma need õigusnormid kohaldamata ja teiseks kohustama pädevat ametiasutust need kasutusvaldused uuesti kinnistusraamatusse kandma, kuigi nende õiguste kustutamist ei ole selleks ette nähtud tähtaja jooksul kohtus vaidlustatud.
- 33 Sellega seoses tuleb märkida, et kuigi eelotsusetaotluse esitanud kohus viitas oma eelotsusetaotluses üksnes 6. märtsi 2018. aasta kohtuotsusele SEGRO ja Horváth (C-52/16 ja C-113/16, EU:C:2018:157), on liikmesriigi õigusnormid, mis olid kõne all selle kohtuotsuse aluseks olevas kohtuasjas ja põhikohtuasjas, samuti kõne all 21. mai 2019. aasta kohtuotsuses komisjon *vs.* Ungari (kasutusvaldus põllumajandusmaale), C-235/17, EU:C:2019:432), mis tehti komisjoni ELTL artikli 258 alusel esitatud liikmesriigi kohustuste rikkumise hagi kohta.
- 34 Euroopa Kohus otsustas selles kohtuotsuses, et võttes vastu 2013. aasta üleminekumeetmete seaduse § 108 lõike 1 ning kustutades nii *ex lege* Ungaris asuvate põllumajandus- ja metsamaade teiste liikmesriikide kodanike kasuks otseselt või kaudselt seatud kasutusvaldused ja kasutusõigused, on Ungari rikkunud kohustusi, mis tulenevad ELTL artiklist 63 koostoimes Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) artikliga 17.
- 35 ELTL artikli 260 lõikes 1 on aga ette nähtud, et kui Euroopa Kohus leiab, et liikmesriik ei ole täitnud aluslepingutest tulenevaid kohustusi, peab see liikmesriik võtma vajalikud meetmed Euroopa Kohtu otsuse täitmiseks, millel on asjaomase kohtulahendiga tegelikult või vältimatult ära otsustatud faktiliste ja õiguslike asjaolude osas seadusjõud (vt selle kohta 24. jaanuari 2013. aasta kohtuotsus komisjon *vs.* Hispaania, C-529/09, EU:C:2013:31, punktid 65 ja 66).

- 36 Seega, kuigi seadusandliku pädevuse teostamisel osalevad asjaomase liikmesriigi ametiasutused on kohustatud muutma liikmesriigi kohustuste rikkumise tuvastanud kohtuotsuse aluseks olevaid riigisiseseid sätteid nii, et need vastaksid liidu õiguse nõuetele, on selle liikmesriigi kohtutel omalt poolt kohustus tagada oma ülesannete täitmisel kohtuotsuse järgimine, mis tähendab eelkõige, et liikmesriigi kohus peab nimetatud kohtuotsuse kohustuslikkust arvestades arvesse võtma seda, kas selles on kindlaks määratud selliseid õiguslikke asjaolusid, mille eesmärk on kindlaks teha liidu õiguse nende sätete ulatus, mida tal tuleb kohaldada (vt selle kohta 14. detsembri 1982. aasta kohtuotsus *Waterkeyn* jt, 314/81-316/81 ja 83/82, EU:C:1982:430, punktid 14 ja 15).
- 37 Käesoleval juhul nähtub eelotsusetaotlusest, et põhikohtuasjas kõne all olevate kasutusvalduste uuesti registreerimisest keeldumise otsuse vastuvõtmise ajal kehtis veel 2013. aasta üleminekumeetmete seaduse § 108 lõige 1 ning liikmesriigi pädevad ametiasutused tuginesid nimetatud otsuse põhjendamiseks sellele riigisisesele sättele. Seega ei olnud seadusandlikku võimu teostavad Ungari ametiasutused sel kuupäeval võtnud ühtegi meetet täitmaks käesoleva kohtuotsuse punktis 33 viidatud liikmesriigi kohustuste rikkumise kohtuotsust.
- 38 Eelotsusetaotluse esitanud kohus peab sellegipoolest – vaatamata selliste meetmete võtmata jätmisele – võtma kõik meetmed, et hõlbustada liidu õiguse täiemahulise toime saavutamist vastavalt liikmesriigi kohustuste rikkumise otsuses esitatud juhistele (vt selle kohta 19. jaanuari 1993. aasta kohtuotsus komisjon vs. Itaalia, C-101/91, EU:C:1993:16, punkt 24, ja 18. jaanuari 2022. aasta kohtuotsus *Thelen Technopark Berlin*, C-261/20, EU:C:2022:33, punkt 39).
- 39 Käesoleval juhul tuleb esiteks korrata, et 6. märtsi 2018. aasta kohtuotsuses *SEGRO* ja *Horváth* (C-52/16 ja C-113/16, EU:C:2018:157), millele eelotsusetaotluse esitanud kohus viitab, otsustas Euroopa Kohus, et ELTL artiklit 63 tuleb tõlgendada nii, et sellega on vastuolus liikmesriigi sellised õigusnormid, mille alusel põllumajandusmaale varem seatud kasutusvaldus, mille omanikud ei ole maaomaniku lähisugulased, seadusest tulenevalt lõpeb ja kustutatakse seetõttu kinnistusraamatust.
- 40 Euroopa Kohus leidis nimelt selle kohtuotsuse punktides 62–64 kõigepealt, et nähes ette muude liikmesriikide kui Ungari kodanike põllumajandusmaale kuuluvate kasutusvalduste *ex lege* lõppemise, piiravad asjaomased liikmesriigi õigusnormid juba oma eseme poolest ja ainuüksi selle asjaolu tõttu ELTL artikliga 63 tagatud huvitatud isikute õigust kapitali vabale liikumisele, võttes neilt võimaluse kasutada edasi oma kasutusvaldust, takistades neil vastavalt asjaoludele asjaomast maad eelkõige vallata ja kasutada või anda need põllumajandusrendile ja saada sellest selliselt kasu ning võttes neilt võimaluse see õigus vajaduse korral võõrandada. Seejärel lisas Euroopa Kohus nimetatud kohtuotsuse punktis 65, et need õigusnormid võivad pärssida mitteresidentide soovi teha investeringuid Ungarisse tulevikus. Lõpuks tõdes Euroopa Kohus sama kohtuotsuse punktides 24, 94, 107, et seda kapitali vaba liikumise piirangut ei saa põhjendada Ungari esitatud tõenditega.
- 41 Teiseks, mis puudutab küsimust, kas ELTL artikli 63 selline tõlgendus, mis on esitatud ELTL artikli 267 alusel tehtud eelotsuses, tähendab eelotsusetaotluse esitanud kohtu jaoks kohustust jätta kõnealused riigisisemed õigusnormid kohaldamata, siis tuleb korrata, et Euroopa Kohtu väljakujunenud praktika kohaselt tõlgendus, mille Euroopa Kohus talle ELTL artikliga 267 antud pädevust kasutades liidu õigusnormile annab, selgitab ja täpsustab vajaduse korral selle õigusnormi tähendust ja ulatust, nagu seda peab või oleks pidanud mõistma ja kohaldama alates selle jõustumise hetkest (7. augusti 2018. aasta kohtuotsus *Hochtief*, C-300/17, EU:C:2018:635, punkt 55). Teisisõnu, eelotsus ei ole konstitutiivne, vaid deklaratiivne (28. jaanuari 2015. aasta kohtuotsus *Starjakob*, C-417/13, EU:C:2015:38, punkt 63).

- 42 Seega, kui Euroopa Kohtu praktika on andnud liidu õiguse tõlgendamist käsitlevale küsimusele selge vastuse, peab liikmesriigi kohus tegema kõik vajaliku, et seda tõlgendust kohaldataks (vt selle kohta 5. aprilli 2016. aasta kohtuotsus PFE, C-689/13, EU:C:2016:199, punkt 42).
- 43 Lisaks on esimuse põhimõtte kohaselt liikmesriigi kohtul, kes on kutsutud oma pädevuse piires kohaldama liidu õigusnorme – juhul, kui riigisiseseid õigusnorme ei saa tõlgendada kooskõlas liidu õiguse nõuetega –, ka kohustus tagada liidu õigusnormide täielik õigusmõju, jättes vajaduse korral omal algatusel kohaldamata riigisisese õigusakti sätte, mis on vastuolus liidu õigusega, isegi kui see säte on vastu võetud hiljem, ja sel kohtul ei ole vaja taotleda või oodata niisuguse sätte eelnevat kõrvaldamist seadusandlike või muude põhiseaduslike vahenditega (vt selle kohta 24. juuni 2019. aasta kohtuotsus Popławski, C-573/17, EU:C:2019:530, punktid 58 ja 61).
- 44 Mis puudutab käesolevas eelotsusetaotluses viidatud ELTL artiklit 63, siis tuleneb Euroopa Kohtu väljakujunenud praktikast, et sellel artiklil on vahetu õigusmõju, mistõttu sellele võib tugineda liikmesriigi kohtus ja see võib kaasa tuua selle sättega vastuolus olevate liikmesriigi õigusnormide kohaldamata jätmise (vt selle kohta 14. septembri 2017. aasta kohtuotsus The Trustees of the BT Pension Scheme, C-628/15, EU:C:2017:687, punkt 49).
- 45 Kuna käesoleval juhul on põhikohtuasjas kõne all olevad riigisisemed õigusnormid vastuolus ELTL artikliga 63, nagu nähtub 6. märtsi 2018. aasta kohtuotsusest SEGRO ja Horváth (C-52/16 ja C-113/16, EU:C:2018:157), peab eelotsusetaotluse esitanud kohus, kellele on esitatud kaebus eelkõige nendel õigusnormidel põhineva otsuse tühistamiseks, tagama ELTL artikli 63 täieliku õigusmõju, jättes riigisisemed õigusnormid tema menetluses oleva vaidluse lahendamisel kohaldamata.
- 46 Tuleb lisada, et samasugune kohustus on ka riigi haldusasutustel, kellele põhikohtuasja kaebaja esitas taotluse kanda oma kasutusvaldused uuesti kinnistusraamatusse (vt selle kohta 4. detsembri 2018. aasta kohtuotsus Minister for Justice and Equality ja Commissioner of An Garda Síochána, C-378/17, EU:C:2018:979, punkt 38 ja seal viidatud kohtupraktika), kuid need haldusasutused jätkasid seda kohustust eirates põhikohtuasjas käsitletavate riigisiseste õigusnormide kohaldamist ja jätsid seega selle taotluse rahuldamata.
- 47 Kolmandaks, mis puudutab asjaolu, et Grossmania ei vaidlustanud kohtus selleks ette nähtud tähtaja jooksul oma kasutusvalduste kustutamist, siis tuleb märkida, et eelotsusetaotluse esitanud kohus ei ole selgitanud, kuidas see asjaolu võib tekitada raskusi põhikohtuasja lahendamisel. Selles kontekstis märkis see kohus vaid, et liikmesriigi pädeva asutuse keeldumine põhikohtuasja kaebaja kasutusvalduste uuesti registreerimisest põhines asjaolul, et 2013. aasta üleminekumeetmete seaduse § 108 lõige 1 ja 2013. aasta põllumajandusmaa seaduse § 37 lõige 1 olid endiselt jõus. Ungari valitsus rõhutas siiski oma Euroopa Kohtule esitatud seisukohtades, et riigisisese õiguse kohaselt on registrist kustutamine muutunud lõplikuks ja takistab kasutusvalduste uuesti kinnistusraamatusse kandmist.
- 48 Kuigi ELTL artikli 267 kohase koostöö alusel ei ole Euroopa Kohtu ülesanne kontrollida, kas õiguslik ja faktiline raamistik, mille liikmesriigi kohus on määratlenud omal vastutusel, on õige, ei ole käesoleval juhul siiski välistatud, et eelotsusetaotluse esitanud kohtu kahtlused võivad tuleneda asjaolust, et kasutusvalduste kustutamise lõplikkus takistab tal kohaldada põhikohtuasjas vaidluse all olevate liikmesriigi õigusnormide õigusvastasusest tulenevaid kõiki tagajärgi.

- 49 Kui see eeldus osutub põhjendatuks ja selleks, et anda eelotsusetaotluse esitanud kohtule tarvilik vastus, tuleb korrata, et iga liikmesriigi õiguskorras tuleb menetlusautonoomia põhimõttest lähtudes kehtestada kohtusse pöördumist reguleerivad menetluseeskirjad, mille eesmärk on tagada õigussubjektidele nende õigused, kuid seda tuleb teha nii, et need ei oleks vähem soodsad kui riigisisese õiguse kohaldamisalasse kuuluvaid sarnaseid olukordi reguleerivad eeskirjad (võrdväarsuse põhimõte) ega muudaks liidu õigusega antud õiguste teostamist tegelikult võimatuks või ülemäära keeruliseks (tõhususe põhimõte) (vt selle kohta 10. märtsi 2021. aasta kohtuotsus *Konsul Rzeczypospolitej Polskiej w N.*, C-949/19, EU:C:2021:186, punkt 43 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 50 Võrdväarsuse põhimõtte järgimise osas peab eelotsusetaotluse esitanud kohus kontrollima, kas Ungari õiguses ei erine võimalus vaidlustada jõustunud kasutusvalduse kustutamise meede sellise otsuse vaidlustamisest, millega jäeti rahuldamata nende õiguste uuesti registreerimise taotlus, vastavalt sellele, kas see meede rikub liikmesriigi õigust või liidu õigust.
- 51 Mis puudutab tõhususe põhimõtte järgimist, siis tuleb rõhutada, et vastavalt kohtupraktikale tuleb iga juhtumit, mille puhul kerkib küsimus, kas mingi riigisisene menetlusnorm muudab liidu õiguse kohaldamise praktiliselt võimatuks või ülemäära raskeks, analüüsida lähtudes selle sätte rollist menetluses tervikuna, menetluse käigust ja eripärast erinevates liikmesriigi ametiasutustes. Seda silmas pidades tuleb vajaduse korral arvesse võtta liikmesriigi õigussüsteemi aluseks olevaid selliseid põhimõtteid, nagu kaitseõiguste tagamine, õiguskindluse põhimõte ja menetluse nõuetekohane kulgemine (20. mai 2021. aasta kohtuotsus *X (LPG veokid)*, C-120/19, EU:C:2021:398, punkt 72).
- 52 Euroopa Kohus on aga juba tunnistanud, et haldusakti, mis on muutunud lõplikuks mõistlike kaebetähtaegade möödumise tõttu, lõplikkus aitab kaasa õiguskindlusele, mille tagajärg on see, et liidu õigus ei nõua, et haldusorgan oleks põhimõtteliselt kohustatud sellise haldusotsuse uuesti läbi vaatama (12. veebruari 2008. aasta kohtuotsus *Kempter*, C-2/06, EU:C:2008:78, punkt 37). Õiguskindluse põhimõtte järgimine võimaldab nii vältida õiguslike tagajärgedega haldusotsuste vaidlustamist piiramatul ajajooksul (19. septembri 2006. aasta kohtuotsus *i-21 Germany ja Arcor*, C-392/04 ja C-422/04, EU:C:2006:586, punkt 51).
- 53 Käesoleval juhul nähtub Euroopa Kohtu käsutuses olevast toimikust, et liikmesriigi pädeva asutuse kinnistusraamatuga seotud otsuse peale kaebuse esitamise tähtaeg on 15 päeva alates otsuse teatavakstegemisest ning et kaebuse rahuldamata jätmise korral on kohtusse pöördumise tähtaeg 30 päeva alates selle rahuldamata jätmise teatavakstegemisest. Sellised tähtajad on põhimõtteliselt piisavad, et võimaldada puudutatud isikutel sellist otsust vaidlustada.
- 54 Euroopa Kohus on siiski sisuliselt otsustanud, et ELL artikli 4 lõikest 3 tulenevate tõhususe põhimõtte ja lojaalse koostöö põhimõtte kohaselt võib liikmesriigi haldusorgan olla kohustatud lõplikuks muutunud haldusakti uuesti läbi vaatama. Selles kontekstis võib arvesse võtta asjaomaste olukordade ja huvide eripära, et leida tasakaal ühelt poolt õiguskindluse nõude ja teiselt poolt liidu õigusega kooskõllalisuse nõude vahel (vt selle kohta 20. detsembri 2017. aasta kohtuotsus *Incyte*, C-492/16, EU:C:2017:995, punkt 48 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 55 Käesoleval juhul kustutati Grossmania kasutusvaldused kinnistusraamatust riigisiseste õigusnormide alusel, mis – nagu on märgitud käesoleva kohtuotsuse punktis 40 – nähes ette muude liikmesriikide kui Ungari kodanike põllumajandusmaale seotud kasutusvalduste *ex lege*

lõppemise, piiravad juba oma eseme ja ainuüksi selle asjaolu tõttu huvitatud isikute õigust kapitali vabale liikumisele, mis on tagatud ELTL artikliga 63, ilma et ükski asjaolu sellist piirangut õigustaks.

- 56 Lisaks, nagu nähtub 21. mai 2019. aasta kohtuotsusest komisjon *vs.* Ungari (kasutusvaldus põllumajandusmaale) (C-235/17, EU:C:2019:432), eelkõige selle punktides 81, 86, 124, 125 ja 129, rikutakse nende riigisiseste õigusnormidega ka harta artikli 17 lõikega 1 tagatud omandiõigust, kuna need võtavad määratluse poolest huvitatud isikutelt sundkorras, täielikult ja lõplikult nende õiguse olemasolevatele kasutusvaldusele, ilma et see oleks avaliku huvi eesmärgiga põhjendatud või ilma et sellega kaasneks mõistliku tähtaja jooksul õiglase hüvitise maksmise süsteem.
- 57 Nendest asjaoludest tuleneb, et põhikohtuasjas kõne all olevad riigisisised õigusnormid, nagu ka neid rakendavad otsused, kujutavad endast nii ELTL artiklis 63 ette nähtud põhivabaduse kui ka harta artikli 17 lõikega 1 tagatud omandiõiguse ilmselget ja olulist rikkumist. Pealegi näib, et sellel rikkumisel oli laiaulatuslik mõju, sest – nagu märkis kohtujurist oma ettepaneku punktis 50, tuginedes Ungari valitsuse esitatud täpsustustele kohtuasjades, milles tehti 6. märtsi 2018. aasta kohtuotsus SEGRO ja Horváth (C-52/16 ja C-113/16, EU:C:2018:157, punkt 71) – nende kasutusvalduste kustutamine mõjutas rohkem kui 5000 muu liikmesriigi kui Ungari kodanikku.
- 58 Neil asjaoludel, arvestades põhikohtuasjas kõne all olevate liikmesriigi õigusnormidega ja neid rakendavate kasutusvalduste kustutamisega kaasnevaid suure ulatusega kahjulikke tagajärgi, tuleb seaduslikkuse nõudele omistada liidu õiguse seisukohast erilist tähtsust.
- 59 Õiguskindluse nõude kohta tuleb lisada, et 2013. aasta üleminekumeetmete seaduse §-s 108 on ette nähtud selles sättes osutatud kasutusvalduste „seadusest tulenevalt“ lõppemine 1. mail 2014, mis seejärel kinnistusraamatuseaduse § 94 kohaselt kustutatakse kinnistusraamatust sel eesmärgil vastu võetud otsusega.
- 60 Kasutusvalduste selline „seadusest tulenevalt“ lõppemine võib juba oma laadilt tekitada õiguslikke tagajärgi sõltumata kustutamisosustest, mis tehakse pärast kinnistusraamatuseaduse § 94 kohaselt.
- 61 Seega, isegi kui kasutusvalduste kustutamine kujutaks endast – nagu Ungari valitsus kohtuistungil rõhutas – nende õiguste seadusest tulenevalt lõppemisest sõltumatut sündmust, võivad põhikohtuasjas kõne all olevad riigisisised õigusnormid, määratledes nii sellise lõppemise tingimused, tekitada selgusetu olukorra seoses sellega, kas kasutusvalduse omanikud, kelle kasutusvaldus on lõppenud, on kohustatud nende kasutusvalduse kaitseks vaidlustama hilisemaid kustutamisosuseid.
- 62 Sellest järeldub, et kui peaks leidma kinnitust, et Ungari õigus ei võimalda kasutusvalduste uuesti registreerimise taotluse rahuldumata jätmise peale esitatud kaebuse korral nende õiguste registrist kustutamise meedet, mis on vahepeal jõustunud, kohtus vaidlustada, ei saa seda võimatust mõistlikult põhjendada õiguskindluse nõudega ning see kohus peaks selle seega tagasi lükkama põhjendusel, et see on vastuolus ELL artikli 4 lõikest 3 tuleneva tõhususe põhimõttega ja lojaalse koostöö põhimõttega.

- 63 Neljandaks, mis puudutab küsimust, kas pädevad asutused on sellistel asjaoludel nagu põhikohtuasjas kohustatud juhul, kui riigisisised õigusnormid on jäetud kohaldamata, igal juhul asjaomased kasutusvaldused uuesti registrisse kandma või saab selle õigusvastase lõpetamise heastada muude vahenditega, siis tuleb märkida, et ELL artikli 4 lõikes 3 ette nähtud lojaalse koostöö põhimõtte kohaselt on liikmesriigid kohustatud kõrvaldama liidu õiguse rikkumise õigusvastased tagajärjed (25. juuni 2020. aasta kohtuotsus A jt (Aalteri ja Nevele tuulepargid), C-24/19, EU:C:2020:503, punkt 83).
- 64 Seega, tulenevalt eelotsusest, milles tuvastati liikmesriigi õigusaktide vastuolu liidu õigusega, ei pea asjaomase liikmesriigi ametiasutused mitte ainult jätma sellised õigusnormid kohaldamata vastavalt käesoleva kohtuotsuse punktis 43 meenutatud kohtupraktikale, vaid on kohustatud võtma kõik muud kohased üld- või erimeetmed liidu õigusest kinnipidamise kindlustamiseks oma territooriumil (vt selle kohta 21. juuni 2007. aasta kohtuotsus Jonkman jt, C-231/06–C-233/06, EU:C:2007:373, punkt 38).
- 65 Kui liidu õiguses puuduvad erinormid selle kohta, kuidas tuleb niisugustel asjaoludel nagu põhikohtuasjas kõrvaldada ELTL artikli 63 rikkumise õigusvastased tagajärjed, võivad sellised meetmed seisneda eelkõige ebaseaduslikult lõpetatud kasutusvalduste uuesti kinnistusraamatusse kandmises, kuna selline kande uuesti tegemine on kõige parem vahend selleks, et taastada – vähemalt tulevikus – õiguslik ja faktiline olukord, milles huvitatud isik oleks olnud, kui tema õigusi ei oleks õigusvastaselt kustutatud.
- 66 Nagu kohtujurist oma ettepaneku punktis 55 sisuliselt märkis, võib taolise õiguskaitsevahendi kasutamisel siiski teatud juhtudel esineda objektiivseid ja legitiimseid, eelkõige õiguslikke takistusi, näiteks kui pärast kasutusvalduste kustutamist on maa, millele asjaomased õigused laienesid, heas usus üle läinud uuele omanikule või kui see maatükk on ümber korraldatud.
- 67 Käesoleval juhul peab eelotsusetaotluse esitanud kohus otsuse tegemise ajal esinevat õiguslikku ja faktilist olukorda arvestades kontrollima, kas pädevat asutust tuleb kohustada registreerima uuesti kasutusvaldused, mis olid kantud Grossmania nimele.
- 68 Õigus saada rahalist või muud hüvitist, mille väärtus on rahaliselt kohane nende õiguste kustutamisest tuleneva majandusliku kahju hüvitamiseks, tuleb isikutele, kelle nimele olid seatud kustutatud kasutusvaldused, liidu õiguse rikkumise õigusvastaste tagajärgede heastamiseks anda ainult juhul, kui selline uuesti kinnistusraamatusse kandmine osutub tõepoolest võimatuks.
- 69 Lisaks, sõltumata käesoleva kohtuotsuse punktides 65 ja 68 viidatud meetmetest, mille eesmärk on kõrvaldada ELTL artikli 63 rikkumise õigusvastased tagajärjed, tähendab liidu õiguse täielik toime seda, et selle õiguse rikkumisega kahjustatud isikutel on vastavalt põhimõttele, mille kohaselt riik vastutab sellise rikkumisega tekitatud kahju eest, õigus kahju hüvitamisele niipea, kui täidetud on kolm tingimust: rikutud liidu õigusnorm peab andma neile õigusi, rikkumine on piisavalt selge ning selle rikkumise ja isikute kantud kahju vahel on otsene põhjuslik seos (5. märtsi 1996. aasta kohtuotsus Brasserie du pêcheur ja Factortame, C-46/93 ja C-48/93, EU:C:1996:79, punkt 51, ning 24. märtsi 2009. aasta kohtuotsus Danske Slagterier, C-445/06, EU:C:2009:178, punkt 20).
- 70 Käesoleval juhul on ELTL artikli 63 eesmärk aga anda isikutele õigusi, kuna see annab niisugustel asjaoludel nagu põhikohtuasjas isikutele, kelle kasuks on seatud kasutusvaldus, õiguse, et neid ei jäeta neist õigustest nimetatud artiklit rikkudes ilma (vt analoogia alusel 14. septembri 2017. aasta kohtuotsus The Trustees of the BT Pension Scheme, C-628/15, EU:C:2017:687,

punkt 48). Ka harta artikkel 17 on selline õigusnorm, mille eesmärk on anda isikutele õigusi (21. mai 2019. aasta kohtuotsus komisjon *vs.* Ungari (kasutusvaldus põllumajandusmaale), C-235/17, EU:C:2019:432, punkt 68).

- 71 Seejärel tuleneb Euroopa Kohtu väljakujunenud praktikast, et igal juhul on liidu õiguse rikkumine ilmselge siis, kui see kestis edasi, hoolimata kohtuotsusest, millega liikmesriigi kohustuste väidetav rikkumine tuvastati, Euroopa Kohtu eelotsusest või antud valdkonnas väljakujunenud kohtupraktikast, mille kohaselt kõnesolev tegevus on õigusvastane (30. mai 2017. aasta kohtuotsus *Safa Nicu Sepahan vs. nõukogu*, C-45/15 P, EU:C:2017:402, punkt 31). Käesoleval juhul on see nii, nagu on korratud käesoleva kohtuotsuse punktis 37.
- 72 Lõpuks, arvestades 6. märtsi 2018. aasta kohtuotsust *SEGRO ja Horváth* (C-52/16 ja C-113/16, EU:C:2018:157) ja 21. mai 2019. aasta kohtuotsust komisjon *vs.* Ungari (kasutusvaldus põllumajandusmaadele) (C-235/17, EU:C:2019:432), näib ELTL artikli 63 rikkumise ja Grossmaniale selle rikkumise tõttu tekkinud kahju vahel olevat otsene põhjuslik seos, mida peab kontrollima eelotsusetaotluse esitanud kohus või vajaduse korral vastavas küsimuses Ungari õiguse kohaselt pädev kohus.
- 73 Viiendaks ja viimaseks, mis puudutab eelotsusetaotluse esitanud kohtu viidatud 2013. aasta üleminekumeetmete seaduse § 108 lõigete 4 ja 5 jõustumist, siis tuleb märkida, et eelotsusetaotluse esitanud kohus ei selgita, kuidas need uued sätted on põhikohtuasja lahendamiseks asjakohased, ega täpsusta, kas need sätted on menetluse praeguses etapis kohaldatavad. Ungari valitsus vaidles omalt poolt niisugusele kohaldatavusele vastu, kuna see eeldab igal juhul Grossmania kasutusvalduste uuesti kinnistusraamatusse kandmise otsust, mida selles etapis ei tehtud.
- 74 Neil asjaoludel piisab, kui täpsustada, et 2013. aasta üleminekumeetmete seaduse § 108 lõiked 4 ja 5 peavad samuti olema kooskõlas eelkõige tõhususe põhimõttega, nagu seda on korratud käesoleva kohtuotsuse punktis 51, mis tähendab, et need ei tohi muuta praktiliselt võimatuks või ülemäära raskeks liidu õigusega antud õiguste kasutamist, ning põhivabadustega, eelkõige ELTL artiklis 63 ette nähtud kapitali vaba liikumisega.
- 75 Kõiki eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb eelotsuse küsimusele vastata, et liidu õigust, eelkõige ELL artikli 4 lõiget 3 ja ELTL artiklit 267 tuleb tõlgendada nii, et liikmesriigi kohus, kellele on esitatud kaebus otsuse peale, millega jäetakse rahuldamata taotlus kanda uuesti kinnistusraamatusse kasutusvaldused, mis on seadusest tulenevalt lõpetatud ja kustutatud kinnistusraamatust riigisiseste õigusnormide alusel, mis on vastuolus ELTL artikliga 63, nagu seda on tõlgendanud Euroopa Kohus eelotsuses, on kohustatud:
- jätma need õigusnormid kohaldamata;
  - välja arvatud objektiivsete ja õiguspäraste, eelkõige õiguslike takistuste esinemisel, kohustama pädevat haldusasutust kasutusvaldused uuesti registreerima, isegi kui nende õiguste kustutamist ei ole seaduses ette nähtud tähtaja jooksul kohtus vaidlustatud ja see muutus seega liikmesriigi õiguse kohaselt lõplikuks.

Kohtukulud

- 76 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus pooleli oleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse liikmesriigi kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamisega seotud kulusid, välja arvatud poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (kolmas koda) otsustab:

Liidu õigust, eelkõige ELL artikli 4 lõiget 3 ja ELTL artiklit 267 tuleb tõlgendada nii, et liikmesriigi kohus, kellele on esitatud kaebus otsuse peale, millega jäetakse rahuldamata taotlus kanda uuesti kinnistusraamatusse kasutusvaldused, mis on seadusest tulenevalt lõpetatud ja kustutatud kinnistusraamatust riigisiseste õigusnormide alusel, mis on vastuolus ELTL artikliga 63, nagu seda on tõlgendanud Euroopa Kohus eelotsuses, on kohustatud:

- jätma need õigusnormid kohaldamata;
- välja arvatud objektiivsete ja õiguspäraste, eelkõige õiguslike takistuste esinemisel, kohustama pädevat haldusasutust kasutusvaldused uuesti registreerima, isegi kui nende õiguste kustutamist ei ole seaduses ette nähtud tähtaja jooksul kohtus vaidlustatud ja see muutus seega liikmesriigi õiguse kohaselt lõplikuks.

Allkirjad